

BEDRIJFSECONOMIE EN OMGEVING

Prof. Drs. H. ter Heide

De co-referent staan bij de opzet van zijn betoog verschillende wegen open: hij kan het betoog van de hoofdaspecten op onderdelen of op hoofdpunten bestrijden, hij kan een globale evaluatie van het referaat geven, of hij kan het hoofdreferaat aanvullend ondersteunen. Het enige, wat hij niet mag doen is een geheel eigen redenering opzetten en dat is wat in het volgende gedaan wordt. Als uitgangspunt neem ik de omschrijving van Dreesmann: de externe organisatie richt zich op de bestudering van de vraagstukken van maatschappelijk-economische organisatie en de verschijnselen die zich tussen de afzonderlijke bedrijfshuishouding en haar Umwelt - daaronder begrepen de overige bedrijfshuishoudingen - voordoen.

Bij de voorbereiding van deze interventie had ik wat materiaal verzameld om aan te tonen, dat de omgeving voor het functioneren van ondernemingen en organisaties in het algemeen steeds belangrijker is geworden. Dat is overbodig geworden nu deze bewijsvoering meer dan overtuigend is geleverd door de bijdrage van Kuin op deze dag. Ik zie de bedrijfseconomie niet als een soort *l'art pour l'art*, maar duidelijk met een maatschappelijke taak: het verdiepen van het inzicht in het functioneren van organisaties met als resultaat een verbetering van het functioneren van organisaties. Vanuit deze taakstelling is de economie tekort geschoten in de systematisering van het inzicht in de externe relaties. Verburg constateert voor de interne organisatie, dat vooral de gedragswetenschappen een belangrijke bijdrage hebben geleverd. Ik zou hetzelfde willen stellen voor de externe betrekkingen. Wie het over omgevingsrelaties heeft denkt aan Emery en Trist met hun, langzamerhand spreekwoordelijk geworden typologie van omgevingen, aan Emery met zijn social ecology, aan Lawrence en Lorsch met hun verband tussen omgevingstypologie en interne organisatie, aan het resource dependance model van Pfeffer en Salanczik. De belangrijkste bijdrage uit de economie komt uit de leer van de industriële organisatie. Dat is een nuttige en belangrijke bijdrage, en ik hoop persoonlijk, dat Nederland zijn achterstand op dat gebied door de stimulerende activiteiten van De Jong kan inhalen. Maar het vak heeft twee, met elkaar verband houdende beperkingen. Men bestudeert de relaties tussen bedrijfshuishoudingen, terwijl het vak externe betrekkingen volgens de gegeven definities breder is en men doet dit in de context van de markteconomie, terwijl veel van de problemen waar ondernemingen mee worstelen voortvloeien uit het gemengde karakter van onze economische orde.

Is nu het terrein, dat bestreken wordt door de gedragswetenschappen voor de economie, in het bijzonder de bedrijfseconomie, verboden gebied? Ja, zegt Limperg: „*Indien men heeft gezien hoe in de psychologie het vraagstuk van de organisatie wordt misbruikt, dan beseft men dat de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van de analyse wordt versterkt als men de psychologie zo lang mogelijk uit de redenering weglaat*”. Ja, zegt ook Dreesmann; hij wijst de Managerial economics benadering

af: „Deze poging tot systematisering van alle managementvraagstukken moet als mislukt worden beschouwd. Zulks is vooral veroorzaakt door het bijeenbrengen van wetenschapsgebieden met onderscheiden ken-objecten als sociologie, psychologie en operationele technologie met economische vraagstukken als kostprijsbepaling, interne organisatie en arbeidsverhoudingen”. In dit citaat worden de ken-objecten uit de eerste helft van de zin verward met de ervaringsobjecten uit de tweede helft van de zin. Het opnemen van de arbeidsverhoudingen onder de exclusief economische onderwerpen is hiervoor illustratief. De bijdrage van Hessel voor dit symposium is een gelukkige uitzondering: verreweg de meeste studies over arbeidsverhoudingen komen van sociologen en juristen, voor zover economen zich hiermee bezig houden is het vrijwel exclusief met de loonvorming op het macro niveau.

Over de verhouding tussen de verschillende disciplines zou veel gezegd kunnen worden, voor deze keer wil ik mij aansluiten bij de bijdrage van Verburg, die wijst op de mogelijkheid een meer integrale benadering te kiezen om daardoor minder fundamenteel theoretisch te werk te gaan en in feite voor een belangrijk deel te moeten voortbouwen op als gegeven te aanvaarden resultaten van meer mono-disciplinair gerichte wetenschappelijke onderzoeken (1). Deze benadering is even legitiem als de meer traditionele werkwijze, waarbij vanuit één aspect bepaalde verschijnselen meer fundamenteel theoretisch worden geanalyseerd.

Ik geloof niet, dat een discipline, die tot resultaten wil komen geheel vrij is in de keuze van de methode: meer fundamenteel of meer leunend op de resultaten van andere disciplines. Voor de leer der externe betrekkingen is de keuze voor de zuivere aspectbenadering nog veel moeilijker dan voor de leer van de interne organisatie. Men kan stellen, dat de externe betrekkingen bestaan uit relaties met andere organisaties (wel en geen bedrijfshuishoudingen), in geheel in een maatschappelijk stelsel, dat de aard van deze betrekkingen in hoge mate bepaalt. Deze omschrijving klinkt nogal imperialistisch: als mijn uitgangspunt is, dat deze wetenschap moet bijdragen aan het beter begrijpen hoe organisaties functioneren betekent dat, dat dit vak het hele maatschappelijk functioneren moet bestuderen. Dat is net iets teveel, zodat voor dit aspect het gebruik maken van de resultaten van andere wetenschappen geen vrije keuze, maar een dwingende noodzaak is. Mijn voornaamste bezwaar tegen de Amerikaanse literatuur is, dat deze maatschappelijke component ófwel geheel impliciet blijft, óf alleen via bepaalde issues aan de orde komt, ófwel alleen bestaat uit een verdediging van de vrije markteconomie in een vorm, die ook in de V.S. al lang niet meer bestaat. Wat dit element betreft, het macro-aspect van de externe betrekkingen zo u wilt, is het niet voldoende alleen maar kennis te nemen van de resultaten van de maatschappij wetenschappen, om binnen de economie te blijven denk ik daarbij in de eerste plaats aan de leer van de economische orde en aan de macro-economie. Een eerste onderzoeksveld voor de externe betrekkingen is het raakvlak tussen economische orde en organisatie. De leer van de economische orde gaat uit van zeer vereenvoudigde veronderstellingen over het functioneren van organisaties, meestal winst-maximalisatie versus hiërarchische onderschikking, de bedrijfseconomie van vereenvoudigde veronderstellingen over de economische orde, meestal vrije markteconomie. Alleen al de confrontatie tussen de meer genuanceerde opvattingen op deze gebieden is een vruchtbaar en nog grotendeels braakliggend

onderzoeksveld. Een van de weinige werken uit de bedrijfseconomie, die ik hier zou willen noemen is „*Unternehmungsplanung und Gesellschaft*” van Weihe (2). De invloed van de economische orde op doelstellingen, randvoorwaarden en instrumenten van de onderneming is een meer algemene benaming van de problematiek. Met Dreesmann ben ik van mening, dat het opereren op een dergelijk randgebied voor beide aangrenzende gebieden bevruchtend kan werken.

Naast de macro-dimensie is er de meso-dimensie van de externe betrekkingen, de directe relaties met andere organisaties. Ik wil er nogmaals op wijzen, dat dit slechts een andere dimensie van hetzelfde verschijnsel is.

Op dit terrein treffen we twee specialisaties aan: de industrial-organization met als focus de verhouding tussen ondernemingen en de gedragswetenschappen, die de studie van interorganisationele betrekkingen vooral richt op de non-profit-sector. De voornaamste publicaties hierover treft men in de A.S.Q. aan, recent ook in een speciaal nummer van M en O. Opmerkelijk is, dat in veel van deze analyses gebruik wordt gemaakt van economische begrippen. J. Kemeth Benson noemt zijn artikel zelfs: „*The interorganizational network as a political economy*”. David Jacobs gebruikt het substitutiebegrip, Pennings de input-output analyse. Andere begrippen zijn eenvoudig in economische om te zetten, zo heeft Metcalfe (3) aangetoond, dat de omgevingsclassificatie van Emery en Trist is terug te voeren op markt vormen, waarbij de turbulent environment betrekking heeft op verschijnselen, die voortvloeien uit de micro-macro problematiek: inflatie, werkloosheid, etc.

Indien het mogelijk is het politieke proces met behulp van het economisch instrumentarium te analyseren, en wie twijfelt daar nog aan na de grote marketing activiteiten van Van de Doel, dan moet het zeker mogelijk zijn de relaties tussen organisaties van allerlei soort economisch te analyseren. Daarbij moet dan dankbaar gebruik worden gemaakt van de resultaten van andere disciplines, vooral voor de verklaring van het bredere raamwerk: economische orde, arbeidsverhoudingen, politieke structuur en processen, daarbij het terrein van de industrial organization integrerend en overschrijdend.

Ik ben begonnen met te zeggen, dat ik me niet zou richten op het betoog van Dreesmann, heb vervolgens tenminste één zin scherp bekritiseerd en eindig met het met hem in de essentie eens te zijn. Wellicht is het dan toch een echt co-referaat.

Literatuur

- 1 Prof. dr. P. Verburg, 1979, „*Limperg en de Theorie van de Interne Organisatie*”, Reflecties op Limperg, Kluwer/Deventer 1979, pagina 63
- 2 H. J. Weihe, 1977, „*Unternehmungsplanung und Gesellschaft*”, Berlin/New York, 1977
- 3 J. L. Metcalfe, 1974, „*System Models, Economic Models and the causal texture of organizational environments: An Approach to Macro-Organization Theory*” in: Human Relations, Vol. 27 nr. 7, 1974, pagina 639